

HANDELAREN EN AMBACHTS LIEDEN

EEN ECONOMISCHE GESCHIEDENIS
VAN DE VROEGE MIDDELEEUWEN

Luit van der Tuuk

Luit van der Tuuk

HANDELAREN EN AMBACHTSLIEDEN

Een economische geschiedenis
van de vroege middeleeuwen

Uitgeverij Omniboek

Uitgeverij Omniboek
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl

Copyright © 2021, Luit van der Tuuk/Uitgeverij Omniboek

Dit boek is een bewerking van de eerder verschenen titel *De eerste Gouden Eeuw* (2016).

Omslagontwerp Bas Smidt

Vormgeving binnenwerk Studio Mol

Omslagbeeld een bewerking van een miniatuur uit *Willehalm* van Wolfram von Eschenbach, uit Universiteitsbibliotheek te Kassel.

ISBN 9789401918244

ISBN e-book 9789401918251

NUR 684

Alle rechten voorbehouden. *All rights reserved.*

Uitgeverij Omniboek vindt het belangrijk om op verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Blijf op de hoogte van onze nieuwe boeken en schrijf u in voor de nieuwsbrief: www.omniboek.nl/nieuwsbrief

INHOUD

Inleiding	7
1. Boeren en vissers	11
Horigen en <i>freeholders</i>	11
Landbouwopbrengsten	16
Zee- en zoetwatervisserij	18
Zoutwinning en andere bedrijvigheid	22
2. Ambachtslieden	23
Huisvlijt	23
Specialisten	26
Ijzersmeden en houtskoolbranders	31
3. Handelaren	35
Lokale handel	35
Jaarmarkten	38
Marktcentra	41
Luxegoederen	44
Koninklijke heffingen	48
Bulkhandel	54
Slavenhandel	57
Muntslag	60
Friese kooplieden	64
Verre handelspartners	71
Perikelen van de zee	79

4. Schippers en scheepsbouwers	83
Land- en waterwegen	83
Netwerk van handelsroutes	89
Scheepvaart en navigatie	93
Zeerobben en boerenzonen	98
Scheepsbouwers	103
Havenfaciliteiten	109
Handelsnederzettingen	113
Zakenpartners	121
Het einde van de vroegmiddeleeuwse handel	129
Verantwoording van de illustraties	133
Overzicht van geraadpleegde bronnen en literatuur	134

INLEIDING

We leven in een land van nijvere werkers, waar handel en transport de boventoon voeren. Van de verhandelde goederen wordt meer dan de helft in Nederland geproduceerd of veredeld. De meeste daarvan, zoals machines, chemische producten, fossiele brandstoffen en voedingsmiddelen, worden naar het Europese achterland vervoerd, met Duitsland als duidelijke koploper. Dat was al zo in de vroege middeleeuwen, toen de handel voor een belangrijk deel op hetzelfde gebied, in die dagen het Frankische achterland, was gericht.

In de vroege middeleeuwen was een groot deel van de bevolking werkzaam in de agrarische sector, maar er waren ook schippers, handelaren en ambachtslieden die een vooraanstaande plaats in het handelsverkeer innamen. Deze noeste bewoners van het laaggelegen kustgebied dat nu Nederland heet, trokken er met hun handelswaar op uit en legden zo de basis voor Nederland als handelsland.

Nederland, zoals we dat nu kennen als een soevereine natie met een centrale overheid, bestond nog niet. Er was weliswaar een centraal gezag, maar dat was ver weg. Frankische koningen als Karel de Grote zwaaiden de scepter over een groot deel van West-Europa, maar hun invloed op het dagelijks leven was minimaal. Er waren wel wetten en plaatselijke gezagsdragers die namens de koning de orde moesten bewaren, maar socia-

le voorzieningen bestonden niet. Infrastructuur, als wegen en bruggen, werd nauwelijks onderhouden, laat staan gebouwd.

De bevolking leefde in een strikte standenmaatschappij. Er was geen brede middenklasse, maar een sociale verdeling, zoals we die tegenwoordig uit de derde wereld kennen. Slechts een kleine bovenlaag van edelen en geestelijken was rijk, schatrijk zelfs. Maar verreweg het grootste deel van de bevolking had het niet breed en kon slechts met hard werken het hoofd boven water houden.

De samenleving was vooral een agrarische, waarin vrijwel iedereen op het land werkte. De bevolking woonde in verspreide nederzettingen die te klein waren om ze als dorp te betitelen. Daar bewerkten zij hun akkers rond hun boerderijen en lieten er hun vee grazen. Op deze gecultiveerde 'eilanden' te midden van een onbewoonde woestijn van bossen en moerassen waren de bewoners op zichzelf aangewezen en daardoor grotendeels zelfvoorzienend. De landbouwopbrengsten waren dan ook voornamelijk voor eigen gebruik. Een deel werd hooguit op een lokale markt verhandeld. De uitwisseling van regionale producten was daardoor beperkt, en dat geldt al helemaal voor de handel in goederen uit verre oorden.

Volgens de geestelijke Adalbert van Laon bestond de samenleving uit mensen die bidden, mensen die vechten en mensen die de ploeg hanteren. Het kwam niet in hem op dat er ook nog handwerkers en kooplieden waren. In ieder geval waren die voor hem het vermelden niet waard. Geestelijken als Adalbert zwegen dan ook liever over deze in hun ogen verachtelijke klasse. Toch waren er allerlei mensen actief in verschillende takken van nijverheid, ook al viel hun aantal nog altijd in het niet vergeleken bij de allesoverheersende agrarische productie. We moeten, wat dat betreft, de vroegmiddeleeuwse verhoudingen niet uit het oog verliezen. Want na de ondergang van het West-Romeinse Rijk waren veel economisch bloeiende

steden in verval geraakt, waardoor de handel ineens was geschrumpeld.

Ondanks de relatief geringe betekenis van handel en nijverheid in een overheersend agrarische samenleving, waren de bewoners van onze kusten zich in de vroege middeleeuwen toch op de handel gaan richten. Ze trokken er al vroeg met hun schepen op uit om in verre oorden handel te drijven. Dat bleek een gelukkige stap vanwege de gunstige ligging te midden van opkomende koninkrijken rond de Noordzee. De kustbewoners werden daardoor dé kooplieden en vrachtaarders van Noordwest-Europa. Ze verhandelden allerlei luxeproducten die lokaal niet voorhanden waren. Van de zevende tot ver in de negende eeuw onderhielden ze een geolied handelsnetwerk in heel het Noord- en Oostzeegebied dat de economie in het noordelijk deel van Europa op een ongekennde wijze deed opbloeien.

Halverwege die periode verschoof de aard van het handelsverkeer. Kooplieden begonnen zich in toenemende mate te richten op agrarische overschotten en ambachtelijke producten uit het Frankische kerngebied en stimuleerden daarmee op ongekennde wijze de economie. Uit het achterland haalden ze vaten met wijn, aardewerken potten, maalstenen en ijzeren voorwerpen. Van overzee, uit Engeland en Denemarken, of van verder weg, kwamen producten zoals honing en was, huiden en pelzen.

Handwerkers verwerkten allerlei materialen tot gebruiksvoorwerpen of sieraden. Uit bot of gewei werden kammen en naalden gezaagd, van geïmporteerde brokken barnsteen werden sieraden gemaakt. Er werd ijzer gesmeed, brons gegoten, wol gesponnen en textiel geweven. En er werden schepen gebouwd, want kooplieden vervoerden al die producten hoofdzakelijk op schepen naar hun afnemers.

In de volgende hoofdstukken gaan we op zoek naar de handelaren en de ambachtslieden, de schippers en de scheepsbouwers die de basis van de vroegmiddeleeuwse economie vormden. Maar eerst verkennen we de bedrijvigheid van de vele boeren en vissers die onze streken bevolkten.

AAN HET WERK IN DE VROEGE MIDDELEEUWEN

Mensen in de vroegmiddeleeuwse, hoofdzakelijk agrarische samenleving waren vrijwel volledig op zichzelf aangewezen. In dit boek voert kenner Luit van der Tuuk de bijzondere handelaren en ambachtslieden, schippers en scheepsbouwers ten tonele die de grondslag hebben gelegd voor Nederland als handelsland. Hij doet dit op basis van archeologische bronnen en schaarse geschriften.

De auteur vertelt over het begin en hoe overschotten aan levensmiddelen hooguit op de lokale markt werden verhandeld. Ondanks de geringe focus op handel en nijverheid was er een kleine groep die zich bezighield met het importeren van luxeproducten uit verre streken. Deze groep groeide, kustbewoners werden kooplieden en scheepsvaarders en langzaam verschoof de aard van de handel naar agrarische overschotten en ambachtelijke producten. Er ontstonden handelsnetwerken en de economie van Noord-Europa groeide op een ongekende wijze.

Dit verhaal laat zien hoe bewoners van onze streken zich ontwikkelden van jagers, vissers en landarbeiders tot schippers, handelaren en ambachtslieden.

Luit van der Tuuk (1954) is zelfstandig onderzoeker, publicist en conservator van Museum Dorestad. Hij is gespecialiseerd in de vroegmiddeleeuwse geschiedenis van Noordwest-Europa. Eerder verscheen van hem onder andere *Lof en Laster: Vrouwen in de vroege middeleeuwen* en *Katla*. Met *De eerste Gouden Eeuw* won hij de W.A. van Es-prijs.

ISBN 9 789401 918244

9 789401 918244

NUR 684